

Stjepan MATKOVIĆ
Ivan Šusteršič and Croatian Politicians

The example of the relationships between Ivan Šusteršič and certain Croatian politicians shows high-level co-operation between the members of political elites of the two nations within the Habsburg Monarchy at the end of the 19th century and in the period until the end of the First World War, when — with the disintegration of the Dual Monarchy — political life deeply transformed, which launched other persons into the public scene. Those relationships are marked by exceptionally strong ties that could be explained as a need for mutual co-operation in the circumstances of joint appearance against the challenges of the politics of greater national unions. What is more, those ties were the consequence of certain shared world views, which were the reflection of the permeation of ideas of nationalism, Catholicism, dynastical patriotism and views of the viability of the Habsburg Monarchy. Šusteršič did not only maintain permanent contacts with Croatian politicians from the Cisleithanian part of the Monarchy, particularly in the clubs of the Imperial Council, but he also encouraged closeness with those from the Autonomous Banovina of Croatia as well as Bosnia and Herzegovina, which indicates the extent of the political co-operation. The height of the relationships is noticeable in Šusteršič's joining the Party of State Rights and in great gatherings that were held in Zagreb, Opatija and Ljubljana. For the Croatian side — ready to co-operate with the leader of the Slovene People's Party — Šusteršič was an example of an excellent organiser and a skilful politician who — employing subtle tactics — achieved his goals in the atmosphere of the high Viennese politics. The article also indicates contradictions in the Croatian-Slovene relationships. Namely, the article also reveals the criticism of those Croatian politicians who were more inclined towards liberalism and who saw a danger in Šusteršič's ardent advocacy of ideas of political Catholicism.

Hrvaško-slovensko sodelovanje v dunajskem parlamentu na predvečer prve svetovne vojne

Feliks J. BISTER

Univerza na Primorskem, Koper/Capodistria

UDK 328(436-44)"191":323.171(497.1)

Izvirni znanstveni članek (prejeto 12. marca 2009)

Članek obravnava sodelovanje med slovenskimi in hrvaškimi poslanci v dunajskem parlamentu v času zaostitve jugoslovanskega vprašanja, do katerega je prišlo ob izbruhu balkanskih vojn. Avtor na podlagi arhivskega gradiva in steno-grafskih beležk avstrijskega državnega zbora analizira stališča ključnih akterjev Hrvaško-slovenskega kluba, ki si je na predvečer prve svetovne vojne močno uveljavil kot eden ključnih akterjev parlamentarne politike.

Dva dogodka sta direktno prizadela južnoslovanske narode Habsburške monarhije — aneksija Bosne in Hercegovine 1908 in štiri leta pozneje prva balkanska vojna, ki je dosegla poraz in umik turške vojske.¹ Z napovedjo vojne 8. oktobra 1912 s strani Črne gore in zaradi uspešnih vojaških operacij balkanskih držav je postalo južnoslovansko vprašanje nadvse aktualno.

Pred izbruhom balkanske krize so se 18. in 19. septembra 1912 v Opatiji sešli vodilni predstavniki Vseslovenske ljudske stranke in hrvaški politiki, ki so se zmedli za 20. oktober sklicati vse poslance v Ljubljano. *Ljubljanska resolucija* pravi med drugim: »Izjavljamo, da tvorimo Hrvati in Slovenci narodno celoto. Zato hočemo pristaši S[tranke] P[rava] in V[seslovenske] L[judske] S[tranke] skupno delovati v duhu in pravcu programa S.P. za edinstvo, pravice in svobodni razvoj hrvaško-slovenskega naroda v okviru habsburške monarhije.«²

Zaradi dogodkov na Balkanu je zabril oster veter čez avstrijsko notranjepolitično pokrajino. Seveda ga je bilo čutiti tudi v parlamentu, še bolj pa na 47. zasedanju delegacij 5. novembra 1912 v Budimpešti. Že leto prej — 20. julija 1911 — je večina južnoslovanskih poslancev našla skupno pot z ustanovitvijo Hrvaško-slovenskega kluba (dalje: HSK), ki je brez Primorcev Gregorina in Rybářa štel 27 članov in predstavljal 73% vseh južnoslovanskih poslancev.³

V ospredju pa so bili dogodki na Hrvaškem, ker je Slavko Cuvaj (1851—1931) vpeljal oster režim. Za škofa Josipa Juraja Strossmayerja (1815—1905) je bil ban Cu-

¹ Erich ZÖLLNER, *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 7. Aufl., Wien, 1984, 441.

² Dragotin LONČAR, *Politično življenje Slovencev (od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta)*, Ljubljana, 1921, 84.

³ Hrvatski državni arhiv (HDA), Ostavština Vjekoslava Spinčića, fascikel 6 (Dunaj, 25. julija 1911).

vaj »razbojnik u činovničkoj slici« in nikakor ne kraljev komisar.⁴ Tudi Stürgkhu (1859—1916) kot tedanjemu avstrijskemu ministrskemu predsedniku se ni posrečilo, da bi v napovedanem času — do zasedanja delegacij — uredili razmere na Hrvaškem. Zato je Anton Korošec (1872—1940) zagrozil, da se bodo oči južnih Slovanov uprle nekam izven monarhije, če ne bo ustrezno njihovim narodnim zahtevam.⁵ Koroščeva izjava je najbrž namig v smeri, da Srbija lahko prevzame vlogo Piemonta na Balkanu za avstro-ogrske južne Slovane, kajti Auguste Gauvain (1861—1931), politični direktor lista *Journal des Debats* v Parizu, je bil pozneje celo mnenja, da italijanski *Risorgimento* ni bil v nobeni fazi tako močan in tako razširjen kot je to postalo gibanje za združitev južnih Slovanov.⁶

13. novembra 1912 je HSK po dolgi debati zaradi presenetljivega odstopa uglednega predsednika Ivana Šušteršiča [Šušteršiča] (1863—1925) v sporočilu objavil sestavo novega vodstvenega gremija (Dulibić, predsednik, ostali člani: Jarc, Gostinčar, Krek, Spinčić in nekaj dni pozneje Korošec) in se obenem izrekel tudi o balkanski krizi, od vlade pa zahteval, naj stori vse, »da se ohranijo blagoslovi miru in s tem ne bo moten prosti razvoj južnoslovanskih narodov«.⁷

26. novembra 1912 je poslanec Janez Ev. Krek (1865—1917) izjavil v dunajskem parlamentu, da vse zmerjanje Srbov zadene tudi avstro-ogrske južne Slovane, saj so »naši bratje«. V predavanju pred slovenskimi industrijskimi delavci na Jesenicah pa je imel priložnost še pojasnjevati južnoslovansko vprašanje: »Naše reke tečejo proti Beogradu in Črnemu morju, nobena naša reka pa ne teče proti Dunaju. Vzdolž naše Save od Triglava do Črnega morja prebiva isto ljudstvo, kakor smo mi, ljudstvo, sredi katerega se počutimo kakor doma, tako kakor sicer nikjer drugje na svetu.«⁸

Po dveh klubskih sejah 3. in 5. decembra 1912 je bila 19. decembra tretja, ki se je drugi dan nadaljevala. Člani HSK so se deloma ukvarjali z dnevnim redom parlamenta, deloma pa tudi s perečimi političnimi vprašanji. Šušteršič je lahko poročal, da so Cuvaju dnevi na Hrvaškem v resnici že šteti. Glede konca obstrukcije se na klubski seji niso mogli zediniti. Slovenci so bili na splošno spravljivejši kakor Hrvati. Istrski poslanec Matko Laginja (1852—1930) je tedaj zapisal v svoj dnevnik: »Naši Slovenci, s katerimi smo v klubu in ki so 20. oktobra v Ljubljani s slovesno izjavo stopili v hrvaško stranko prava [...] menijo, da je treba monarhiji dati vse, kar zahteva vlada; potem je mogoče v parlamentu — kakor mi je ob neki priložnosti rekel dr. Korošec — pri izključno avstrijskih vprašanjih početi vse, kar se komu zahoče, in vsako stvar obstruirati.«⁹

⁴ Enciklopedija Jugoslavije (EJ) 2, 1956, 507.

⁵ Miha KREK, »Iz življenja in dela dr. Antona Korošca«, *Zbornik-koledar svobodne Slovenije*, 1961, 76.

⁶ JAZU: Arhiv Jugoslavenskog odbora 136/1, A. Gauvain, *The Yugoslav Question* (nenatisnjeno besedilo), 1918, 50.

⁷ Alois CZEDIK, *Zur Geschichte der k.k. österreichischen Ministerien 1861—1916*, I-IV, Teschen-Wien-Leipzig 1917-1920, 424.

⁸ JUGOSLAVIKUS [Fran SMODEJ], *Borba Slovenaca za Jugoslaviju (Dr. Krek, dr. Korošec i drugovi u avstrijskom parlamentu)*, Beograd, 1934, 27.

⁹ Nacionalna sveučilišna biblioteka (NSB): R6261, Ostavština Matka Laginje, Dnevnik II (Dunaj, 21. decembra 1912)

Laginja je potem omenil še štiri vidike:

- a) Čeprav Slovenci včasih ostro nastopijo, v delegacijah navsezadnje vendarle stanovito branijo monarhijo.
- b) Šušteršič se je za čas zasedanja delegacij novembra 1912 odpovedal predsedništvu HSK na Dunaju, vendar pri tem vztraja še naprej.
- c) Slovenci se nikoli ne marajo soglasno odločiti za absolutno obstrukcijo, Hrvati pa zagovarjajo stališče, da je treba obstruirati vse ali pa nič. Samo tako je mogoče dosežati trajne uspehe.
- č) Posledica vsega tega je, da se parlamentarna taktika kluba pogosto in hitro menjava.¹⁰

Laginja je obtožil Slovence, poimensko je navajal Korošca, da so bili sicer za obstrukcijo, potem pa niso hoteli obstruirati. Na odločitev glede obstrukcije seveda ni vplivala narodnost, se pravi hrvaški ali slovenski nagibi; šlo je zgolj za taktiko, ta pa je bila odvisna od osebnih vidikov in značajskih potez posameznega politika. Zagovorniki obstrukcije so bili tako v obeh nacionalnih taborih skupnega kluba radikalna manjšina. Pri Slovencih so ji pripadali Krek, Gostinčar in deloma Korošec, pri Hrvatih pa predvsem Vjekoslav Spinčić (1848—1933).

HSK je bil za Božič 1912 vse prej kakor disciplinirana skupina: po Šušteršičevem odstopu ni bilo osrednje osebnosti, katere beseda bi vselej vodila in obveljala. Poleg tega je bilo premalo časa, da bi v klubu našli novo osebnost, če brez nje ne bi šlo. Notranje težave pa niso imele tehtnejših posledic ne za južnoslovansko politiko v poslanski zbornici, ne v odborih in še manj zunaj parlamenta. Ne interesi dalmatinskih, kaj šele kranjskih in spodnještajerskih poslancev konec leta 1912 niso bili tako usklajeni, da bi ne bilo nobenih napetosti ali notranjih trenj. Kljub vsem razlikam in razhajanjem pa je še zmeraj prevladovala vidna volja do sodelovanja.

Konec decembra se je Korošec oglasil kot manjšinski poročevalec in se dotaknil žgočih vprašanj notranje politike: »Pravijo, da se je treba južnoslovanskemu vprašanju posvetiti z vso pozornostjo in ga imeti za trenutno najbolj pereče v državi. Vse stranke od desne do leve, naj so nemške ali slovanske, mu z besedami priznavajo pomembnost, pa le z besedami in pri tem uganjajo nojevsko skrivalništvo: ne upajo si od besed k dejanjem.«¹¹

Korošec je spregovoril o cesarstvu kot »bolniku ob Donavi« zaradi shiranosti avstrijskega sistema. Dodal je še: »To je pač zmeraj in kakor povsod tudi v tem vprašanju usodno za Avstrijo, da sicer spoznava nevarnosti, vendar je prešibka, da bi se z njimi tudi spoprijela.«¹²

Med ploskanjem klubskih tovarišev in političnih prijateljev je Korošec potem menjal snov in se spoprijel s hrvaškim vprašanjem: »Gospoda moja! Cuvaj je šel, drži, ampak sistem je ostal. [...] Da je bil njegov sistem v Avstro-Ogrski sploh mogoč, je

¹⁰ NSB: R 6261, Laginja, *isto*.

¹¹ Zapisniki poslanske zbornice (ZPZ): 132. seja (28. decembra 1912).

¹² ZPZ: *isto*.

sramota za vso monarhijo, ki se ji reče Avstro-Ogrska, sramotni madež za vso Evropo in za ves pošten svet.¹³

Leto 1912 se je končalo, ne da bi se količkaj odstranile napetosti v južnoslovanškem vprašanju ali se vsaj ublažile. HSK je bil še naprej v taboru odločnih nasprotnikov cesarske vlade in zlasti njenega predsednika grofa Stürgkha. Madžari in Nemci so v tem času videli »južnoslovansko državo« samo kot strašilo.¹⁴

Nemški pedagog Friedrich Wilhelm Foerster (1869—1966) v svojih spominih posveča letu 1913 izčrpno poglavje pod značilnim naslovom *Začetki razkroja slovensko-germanske kulturne skupnosti* na primeru habsburške monarhije. V poglavju o »državni ideji in nacionalizmu« je napisal takole mnenje o Avstriji: »Avstrijska država pa je danes brez glave, ker je v nesrečni zaslepljenosti sama že zdavnaj pozabila in zatajila pravo pravno in нравno podlago svojega obstoja: načelo popolne enakopravnosti in enakega upoštevanja vseh narodov, združenih v državi.«¹⁵ Foerster je namreč v avstrijski pravni državi in v njenem načelu enakosti videl steber evropskega mirovnega reda.

Maja 1913 so se spet začele seje poslanske zbornice. Južnoslovanski politiki so se 15. maja posvetovali v klubu o dnevnem redu v parlamentu. Razne stranke so v konventu seniorjev skoraj soglasno zahtevale razpravo o zunanjepolitičnem položaju monarhije, kar je zastopal tudi Korošec v imenu HSK, ampak Stürgkh in predsednik poslanske zbornice sta se odločila za prvo branje proračunskega provizorija. Klub je določil za govornika proti Korošca, od njega pa zahteval, da svoj govor v parlamentu prej predloži klubu. Ni znano, ali je to tudi storil. Karel Verstovšek (1871-1923) pa je urgiral izvolitev novega klubskega vodstva, ker se do tedaj še nič ni zgodilo. Manjkala sta pa Evgen Jarc (1878—1936) in Šušteršič.¹⁶

20. maja 1913 je spregovoril Korošec v plenumu. Začel je slovensko, v nemškem delu govora pa se je najprej pomudil pri svojem predgovorniku Stürgkhu in primerjal njegov govor »tedenskemu pregledu v časopisni periodiki«. Kritiziral je, da je predsednik vlade sicer omenil češko in galicijsko vprašanje, ni pa se niti dotaknil vprašanja, »ki je zdaj najbolj pereče« in nadaljeval: »Iz tega je videti, da ministrski predsednik v tem pomembnem trenutku ni našel besede za južnoslovansko vprašanje, da je južne Slované v tem pomembnem trenutku kratko in malo zamolčal pred javnostjo.«¹⁷

Za Korošca je poglaviti vzrok za razvoj Avstro-Ogrske dualistična ureditev države: »Z dogodki v letu 1866 je bilo za nas rešeno nemško in italijansko vprašanje, rešeno brez nas, proti nam, neugodno za nas. Avstro-Ogrska ni imela ne v Nemčiji ne v Italiji nobene besede več. Naša prihodnost je bila na Balkanu in ob Jadranskem morju, naša prihodnost so bila področja na jugu s slovanskim prebivalstvom. In ven-

¹³ ZPZ: isto.

¹⁴ Andreas MORITSCH, *Die Kultur- und Sozialgeschichte der slavischen Nationalbewegungen 2. Predavanja na inštitutu za slavistiko na celovški univerzi*, poletni semester 1990.

¹⁵ Friedrich Wilhelm FOERSTER, *Erlebte Weltgeschichte. Memoiren*, Nürnberg, 1953, 223.

¹⁶ DAH: Spinčić, fascikel 6, seja kluba (15. maja 1913).

¹⁷ ZPZ: 143. seja (20. maja 1913).

dar po letu 1866 nismo tu iskali prihodnosti svoje države, temveč smo še zmeraj mislili, da se lahko v Nemčiji vzdignemo proti Prusiji; in da bi dobili na svojo stran nezanesljive Madžare, smo ustvarili dualizem, kratkovidno razdelili državo, da bi prišli do moči. To je bil zunanjepolitični namen, ki je pripeljal do ustvaritve nesrečnega dualizma.«¹⁸

Korošec je očital vladnim krogom, da so z dualizmom preprečili močnejši razvoj južnih Slovanov, ker so razdelili južnoslovanske dežele in »en del izročili Cisu, drugega pa Transu v zatiranje, emanacija državniške modrosti, kakršni svet še zlepa ni videl para.«¹⁹

Korošec je predvsem kritiziral, da so ustvarjalci dualizma prepustili južne Slované Budimpešti, zakaj v ogrski polovici je bilo državnopravno težišče Hrvatov in Slovencev. Prevlada Madžarov na jugu države je po njegovem mnenju največja nesreča. Nato je postal še bolj napadalen: »Gospoda moja! Ko so se vzdignile vojske slovanskih balkanskih držav, da bi osvobodile brate, ki so še hirali pod turškim jarmom, in ko se na bojiščih z zmagoslavno močjo potokle tisočletne zatiralce in preganjalce južnih Slovanov, je vriskalo vse, kar se imenuje in čuti južnoslovansko. Tudi južni Slovani v avstro-ogrski monarhiji so se veselili bojnih uspehov balkanskih ljudstev, s katerimi imajo skupen jezik, kri in krščanstvo. [...] Kljub temu pa je bilo z nezaupanjem sprejeto vsako še tako nedolžno znamenje simpatij in v vrstah avstro-ogrskih južnih Slovanov so začeli iskati veleizdajalce domovine in države. Nekaj so jih menda celo našli in spravili pod ključ. Pravijo nam, da so imeli državi nevarne govore in izjave. Govore in izjave! Ampak, gospoda moja, po Budimpešti se mirno sprehajajo veleizdajalci domovine in države, ki nimajo ne državi nevarnih izjav in govorov, temveč so že leta in leta sistematično in načrtno na delu, da bi južne Slované odtujili državi in dinastiji. To so Khuen-Hédervaryji, Tisze, Lukácsi, Cuvaji in Tomašiči. To so resnični veleizdajalci, to so grobarji mogočnosti naše države, to so najhujši sovražniki naše prihodnosti na Balkanu.«²⁰

Celo madžarski zgodovinar Julius Miskolczy (1892—1962) prizna, »da sta monarhija in Ogrska postali skupaj žrtev lastnih napak, predvsem pa brez razumevanja za svet.«²¹ Svoj mamutski govor je Korošec končal taktično z izjavo lojalnosti in se tako izmaknil sumu, češ da simpatizira s Srbi in se igra z mislijo na »veleizdajo«: »Južni Slovani avstro-ogrške monarhije ne težijo nazven in ne iščejo sreče onkraj meje. Zahtevajo pa, da so jim v monarhiji priznane iste pravice in svoboščine kakor drugim narodom in da se morejo kulturno in gospodarsko prosto razvijati. Ne maramo nemško-madžarske Avstro-Ogrske, hočemo, da je naša država vsem narodom enako pravična, nekakšna Švica v velikem.«²² Na razvalinah dualizma naj bi nastala nova, ve-

¹⁸ ZPZ: isto.

¹⁹ ZPZ: isto.

²⁰ ZPZ: isto.

²¹ Julius MISKOLCZY, *Ungarn in der Habsburger-Monarchie* (=Wiener historische Studien V), Wien-München, 1959, 195.

²² ZPZ: 143. seja (20. maja 1913).

lika, svobodna habsburška monarhija, ki bi vsem narodom dajala pravice in jim nudila varstvo.

Za nemškonaprednega moravskega poslanca Gustava Grošša (1856—1935) bi povzročila federalistična ali trialistična ureditev države posledice, ki bi bile po njegovem prepričanju »za vso monarhijo najhujše«, ker celotni trializem zanj »ne more biti nič drugega kakor gojišče panslovanstva in sredobežnih teženj...«²³

Na naslednjih sejah se je z južnoslovanskim vprašanjem ukvarjalo še več govornikov, nasprotujoča si stališča pa so ostala nespremenjena. Južni Slovani — in z njimi Čehi — so vztrajali pri upoštevanju in uresničitvi svojih zahtev, nemški in italijanski poslanci pa so vsako tako misel kategorično odklanjali. Prepad med njimi se je večal, ker ni bilo volje za demokratično reševanje problemov. Dalmatinski poslanec Melko Čingrija (1873—1949) poroča v pismu očetu že leto prej, da je zbornica »osinjak hipokrizije« in piše: »Moj končni vtis je, da ni parlamenta, da v vsem cesarstvu vlada surovi absolutizem, samo v raznih oblikah. Krive pa so stranke same, ker — kakor kaže — ne znajo nič drugega kakor gnati se v prilizovanju višji volji, boječ se, da se to drugi, nasprotni stranki bolje posreči.«²⁴

Ko se je pozno jeseni leta 1913 nadaljevalo parlamentarno delo, je Korošec kot član začasnega vodstva HSK za 21. oktober 1913 sklical sejo na Dunaju. Za uvod je poročal o raznih namenih strank in ob tem predlagal, da bi klub glasoval s Čehi. Krek je predlog podprl, ker je v tem videl obnovljeno politično dejavnost. Glede sodelovanja s češkimi agrarci je nasprotoval samo Laginja, ker bodo po njegovem mnenju pri teh pogovorih samo mlatili prazno slamo. Laginja je upravičeno tudi zahteval, naj se člani kluba najprej med seboj zedinijo, kaj pravzaprav hočejo. Nazadnje je bila sprejeta pot, ki jo je nakazal Korošec. V skupino za srečanje s češkimi kolegi — še isti dan v Hôtel de France — so poleg Korošča bili imenovani še Krek, Dulibić in Spinčić.²⁵ Drugi dan je Krek kot poročevalec v klubu o pogovoru s Čehi dosegel popolno podporo za to povezavo. Pozneje se je HSK še naprej prizadeval za intenzivnejše stike s Čehi, ker so hoteli ustanoviti celo skupno organizacijo. 48. zasedanje delegacij, ki so bile sklicane za 18. november na Dunaj, so vendar prekinile pogovarjanje s Čehi, ki so šli zaradi dokončnega poloma češko-nemške poravnave in razpustitve češkega deželnega zbora v obstrukcijo. Kot vodja južnoslovanske skupine v skupnem »parlamentu« obeh državnih polovic je Korošec odkrito izjavil, da se bodo oči južnih Slovanov obrnile nekam izven monarhije, če se še naprej ne bodo zmenili za njihove želje.²⁶ Poslanska zbornica je izvolila v delegacije še Laginjo, Šušteršiča in Baljaka.

Marca 1914 so se poslanci po večtedenskem premoru sicer spet zbrali, zaradi češke obstrukcije in drugih nepremostljivih problemov je bil državni zbor 16. marca »do nadaljnjega« odložen. Uradna utemeljitev se je glasila: »Tudi parlamenti so

²³ ZPZ: isto.

²⁴ Državni arhiv v Dubrovniku (DAD): Arhiv Melka Čingrije, fascikel XI/C-a (Dunaj, 13. junija 1912).

²⁵ DAH: Spinčić, fascikel 6, seja kluba (21. oktobra 1913).

²⁶ JUGOSLAVIKUS, *Borba*, 29.

namreč samo pripomočki za doseg državnih ciljev; državni cilj je vselej v ospredju in mora biti uresničen drugače, če katera od poti odpove.«²⁷

Stürgkh se tudi ni potrudil ohraniti parlament, prerad je vladal z uredbami po ustavnem členu 14. Temu marčnemu sklepu pa je sledilo več kot triletno obdobje brez državnega zbora v Cislajtaniiji. S tem je bilo ponovno dokazano, kako nevarno je, iz kateregakoli vzroka zapustiti parlamentarno pot.

Gotovo so narodnosti na splošno, še posebej pa češka in južnoslovanske, obremenjevale parlamentarno delo. Zato zaprtje zbornice ni bila zapoved trenutka. Če bi cesarska vlada mislila predvsem parlamentarno, kar bi bila njena dolžnost, bi se morala tudi takrat še najti kaka demokratična pot. Stürgkh je pač hotel rešiti obstoječi sistem še v trenutku, ko so že začeli debatirati o biti in ne biti starodavnega cesarstva. Zgodovina je poskrbela za novo igro na odru avstrijske notranje politike. V času pred izbruhom svetovne vojne »se je narodni razkroj habsburške monarhije nepopustljivo nadaljeval. Želje narodov po federalizaciji države so na najvišjem mestu naletele na gluha ušesa. Cesar in krog okoli njega sta se neomajno oklepala temeljev monarhije, madžarske prisilne države in nemškega centralizma«, pravilno zaključuje Brita Skottsberg.²⁸

Ko so zaprli vsem narodom dobesedno skupni parlament, se je likvidiranje države še pospešilo. Kocka je padla. Samomor podonavske monarhije se je začel torej leta 1914!

Feliks J. BISTER

Die kroatisch-slowenische Zusammenarbeit im Wiener Reichsrat vor dem Ersten Weltkrieg

Zwei Ereignisse betrafen die südslawischen Völker der Habsburgermonarchie in besonderer Weise — die Annexion Bosniens und der Herzegowina 1908 sowie vier Jahre später der Ausbruch des ersten Balkankriegs, der die südslawische Frage über alles aktualisierte.

Am 18. und 19. September 1912 versammelten sich in Opatija die führenden Politiker der Slowenischen Volkspartei und der Kroatischen Rechtspartei und beschlossen, für den 20. Oktober ihre Abgeordneten nach Laibach einzuberufen. In der sogenannten *Laibacher Resolution* erklärten beide Seiten ihren festen Willen, »im Geiste und im Sinne des Programms der Rechtspartei für die Einheit, die Rechte und eine freie Entfaltung des kroatisch-slowenischen Volks im Rahmen der Habsburgermonarchie zusammen zu arbeiten«.

Sowohl im Reichsrat wie auch in den Sitzungen der Delegationen in Budapest und Wien wehte wegen der Vorgänge am Balkan ein rauher Wind. Die parlamentarische Arbeit bestimmte der bereits am 20. Juli 1911 gebildete Kroatisch-slowenische Klub (Hrvatsko-slovenski klub, HSK), der

²⁷ Richard CHARMATZ, *Österreichs äußere und innere Politik von 1895 bis 1914* (=Aus Natur und Geisteswelt 652). Leipzig-Berlin, 1918, 119.

²⁸ Brita SKOTTSBERG, *Der österreichische Parlamentarismus* (=Göteborgs Kungl. Vetenskaps-och Vitterhets-Samhälles Handlingar, V. nadaljevanje, serija A, zv. 7, št. 4), Göteborg, 1940, 116.

damals 27 Mitglieder zählte und somit 73% aller südslawischen Abgeordneten vertrat. Trotz seiner Führungskrise mit dem Rücktritt von Šušteršič leistete der HSK unter dem provisorischen Leitungsgremium — Dulibić (Vorsitz) und die Kollegen Jarc, Gostinčar, Krek, Spinčić und Korošec — volle Arbeit. Er setzte auf die politische Solidarität mit den Tschechischen Agrariern, wobei sich Meinungsverschiedenheiten betreffend die parlamentarische Obstruktion zeigten. Der HSK kümmerte sich ununterbrochen um die Vorgänge im Königreich Kroatien und das Vorgehen Ungarns gegen die Südslawen, die man des Hochverrats beschuldigte, während — nach Korošec — die wahren Verräter der Heimat und des Staates unbehelligt in Budapest herumspazieren.

Es wurde seitens der Kroaten und Slowenen offen ausgesprochen, dass im Falle einer Nichtbeachtung der südslawischen Frage seitens der Monarchie »diese ihre Augen nach außen richten werden«. Die Schließung des Parlaments für volle drei Kriegsjahre am 16. März 1914 diene nur dem »magyarischen Zwangsstaat und dem deutschen Zentralismus« (Skottsberg). Damit sind die Würfel gefallen und der Selbstmord der Donaumonarchie begann.

Od slavenstva do jugoslavenstva: suradnja hrvatskih i slovenskih krugova u Katoličkom pokretu

Jure KRIŠTO

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

UDK [329.3:28](497.5)“190/191“:323.171(497.1)
Izvorni znanstveni rad (primljeno 15. travnja 2009.)

Na temelju zapisa suvremenika, autor raščlanjuje veze između slovenskih katoličkih vođa i članova Hrvatskoga katoličkog pokreta te upućuje na važne momente u razvoju tog pokreta i na slovenske utjecaje, pogotovo kada je riječ o Janezu Ev. Kreku i njegovu krugu istomišljenika u Slovenskome katoličkom pokretu.

Zbližavanje Hrvata i Slovenaca na katoličkoj osnovi početkom 20. stoljeća očekivano je zbog više razloga. Pokretač Hrvatskoga katoličkog pokreta bio je Slovenac Antun Mahnić (Mahnić), biskup u hrvatskoj biskupiji na Krku, koji je prije dolaska u Hrvatsku presudno utjecao na pokretanje i razvoj Slovenskoga katoličkog pokreta. S druge strane, na idejni razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta velik su utjecaj imali slovenski katolički vođe, poput Janeza Evangelista Kreka, Ivana Šušteršiča, Franca Terseglava i drugih.

Ti hrvatsko-slovenski odnosi i razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta dobili su nakon propasti jugoslavenskoga ideološkog okvira i represivnoga komunističkog režima zasluženu obradu u historiografiji.¹ Ipak narav je tih odnosa komplicirana i zaslužuje ponovno propitivanje. Oni su rasli i varirali kako je biskup Mahnić uranjao u hrvatsku psihu i kako su njegovi sljedbenici postajali impresionirani nekim slovenskim katoličkim vođama i tako postupno padali pod njihov utjecaj. Upravo je razvoj tih odnosa ono čime se bavi ovaj rad.

Ne bi se, međutim, smjelo zaključiti da su tek počecima Hrvatskoga katoličkog pokreta nastale veze između Hrvata i Slovenaca. One su postojale i prije, i to na političkom planu. Inicijativa je dolazila od Slovenaca, a motivacija je bila klasična po-

¹ Jure KRIŠTO, »Katoličko priklanjanje ideologiji jugoslavenstva«, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 24/1992., 2, 25-45; ISTI, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.—1918.*, Zagreb, 1994.; ISTI, *Hrvatski katolički pokret (1903.—1945.)*, Zagreb, 2004.; Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.—1929.)*, Zagreb, 1998. ISTI, »Hrvatski katolički pokret i politika (1903.—1929.)«, *Croatica christiana periodica*, Zagreb (dalje: *CCP*), 25/2001, br. 47, 181-205; ISTI, »Hrvatski katolički seniorat i politika (1912.—1919.)«, *CCP*, 24/2000, br. 46, 121-161; Andrej RAHTEN, *Savezništva i diobe. Razvoj slovensko-hrvatskih političkih odnosa u Habsburškoj Monarhiji 1848.—1918.*, Zagreb, 2008. Također vidi: *Hrvatski katolički pokret*, ZR, Z. Matijević, ur., Zagreb, 2002.